

ÎNHUMĂRI DE CÂINI LA DACI (SEC. II–III dHR) ȘI ALTE PRACTICI SIMILARE EUROPENE

*Valeriu Sîrbu**, *Diana Dăvîncă***

* Institutul de Arheologie “V. Pârvan”, București; valeriu_sirbu@yahoo.co.uk

** Școala Gimnazială Dobra, jud. Hunedoara; ddavinca@yahoo.com

Abstract. Romania. Dating back to this period, in 10 settlements were discovered 22 inhumed dogs. Most of them were in Moldova (three sites with nine individuals) and in Wallachia (four sites with 8 individuals), plus Stolniceni (three individuals) in Oltenia, Timișoara-Freidorf (one individual) in Banat and Pericei (one individual) in Transylvania. All these inhumations were in pits from the settlements and have similar features with those of the previous period, the Geto-Dacian one. With two exception, the skeletons were complete, in anatomical position, have been deposited on one side or the other, differently orientated. The rest of the pit filling had a domestic aspect, with bones from other species of animals and fragments of vessels, plus other materials (ashes, charcoal etc.).

Poland. The Przeworsk (3rd c. BC - 1st c. AD), Wielbark (1st - 3rd c. AD) and Tyniec group cultures, on the present territory of Poland, provided 82 finds with 342 dogs. There is a great range of percentage of the dogs in the settlements, namely between 5% and 25%. The great majority of the dog bones were found in settlements (171 cases), most of them in pits. Most of the dogs are adults, mainly 3-7 years old, but there is a significant percentage (31%) less than three years old. The great majority of skeletons are complete. The cutting traces and an important fragmentation of bones are considered as evidence for the consumption of the dog meat. The deposit of complete and in anatomical order dogs in the upper part of the pits is considered as votive deposit.

Keywords: dogs, ritual inhumation, 2nd - 3rd c. AD, Dacians.

1. Introducere

Înhumările de câini sunt atestate încă din neolitic, atât în așezări, cât și în necropole¹. În spațiul nord-dunărean, din sec. III îHr – I dHr, se cunosc 16 așezări în care au fost identificate, cel puțin, 32 de schelete de câini².

Asemenea practici continuă și în aria “dacilor liberi” de epocă romană (sec. II–III dHr), adică la dacii din afara Provinciei Dacia³.

Din perioada sec. II–III dHr avem date din 10 așezări, în care au fost înhumați

¹ Bichir, 1984, p. 84.

² Sîrbu, Dăvîncă, 2018; Sîrbu, Dăvîncă, 2018b.

³ Prezentul articol se referă doar la înhumările de câini din sec. II–III dHr, practicile referitoare la acest fenomen din Dacia preromană vor constitui subiectul altui studiu.

22 de câini. Toate aceste înhumări provin din gropi din așezări și au caracteristici similare cu cele din perioada Daciei preromane⁴.

Scheletele erau întregi, în ordine anatomică, culcate pe o parte sau alta, cu orientări diverse. Restul umpluturii gropii avea aspect menajer, cu oase de la alte specii de animale și fragmente de vase, plus alte materiale (cenușă, cărbune etc.).

Aria de răspândire a acestor descoperiri cuprinde aproape întreg teritoriul locuit de dacii liberi, cu mențiunea că există zone cu descoperiri mai numeroase.

Astfel, cele mai multe exemplare provin din Moldova (trei situri cu nouă exemplare), apoi din Muntenia (patru situri cu șapte exemplare), la care se adaugă Stolniceni (trei exemplare), în Oltenia, Timișoara-*Freidorf* (un exemplar) și Pericei (un exemplar), în Transilvania. Nu se poate, însă, spune dacă această situație reflectă o realitate istorică sau doar un stadiu de cercetare.

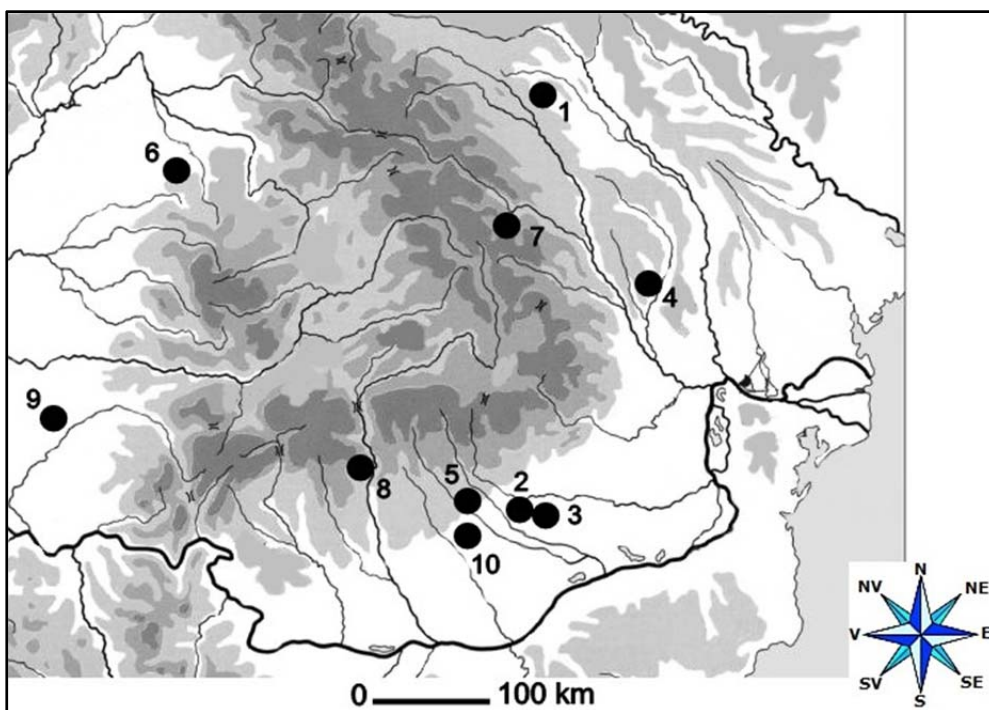

Fig. 1. Harta generală a descoperirilor de câini înhumăți în așezările date în sec. II–III dHr.

Legenda: 1. Brăești, jud. Botoșani; 2. București-Militari Câmpul Boja, mun. București; 3. București-Tei, mun. București; 4. Liești-Tecuci, jud. Galați; 5. Mătăsaru, jud. Dâmbovița; 6. Pericei, jud. Sălaj; 7. Poiana Dulcești-Varnița, jud. Bacău; 8. Stolniceni-Râmnicu Vâlcea, jud. Vâlcea; 9. Timișoara-*Freidorf*, jud. Timiș; 10. Udeni-Lutărie, jud. Teleorman.

⁴ Sîrbu, Dăvîncă, 2018; Sîrbu, Dăvîncă, 2018b.

2. Catalogul descoperirilor

1. Brăești (jud. Botoșani): așezare; groapă tronconică; schelet întreg de câine, în ordine anatomică, așezat pe un pat de cărbune. Lângă schelet erau oase de la un alt animal, iar peste schelet era un strat de pământ galben. În umplutură s-au găsit fragmente ceramice.

Datare: sec. III dHr.

Bibliografie: Sîrbu, 1993b, p. 107.

2. București-Militari Câmpul Boja. În 5 gropi din așezare s-au descoperit 5 câini, adulți, toți așezați pe stânga, patru cu capul spre nord, iar altul spre est; unuia îi lipsea capul. În umplutura gropilor s-au găsit fragmente de vase, modelate cu mâna sau cu roata. De evidențiat că la fundul unei gropi era o vatră *in situ*, iar în umplutura alteia s-au găsit, pe lângă fragmente de vase ceramice, un cuțit din fier și un fragment de tipar de oglindă “sarmatică”⁵.

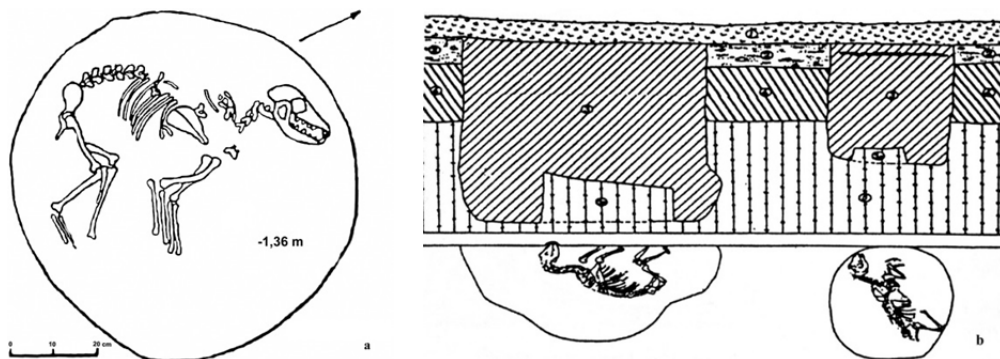

Fig. 2. București-Militari Câmpul Boja; a. Gr.6/1997; b. Gropile M și N /1961⁶.

Datare: sec. II–III dHr.

Bibliografie: Negru, Schuster, 2017, p. 191-204; Sîrbu, 1993, p. 107; Udrescu, Rebreanu, 1986, p. 198-203.

3. București-Tei: într-o groapă descoperită în așezare s-a găsit scheletul unui câine.

Datare: sec. II–III dHr.

Bibliografie: Rosetti, 1935, p. 61, fig. 1a, 2a-c; Morintz, Rosetti, 1959, p. 29-30, pl. 27/1; Sîrbu, 1993b, p. 107.

4. Liești–Tecuci (jud. Galați): într-o groapă, descoperită întâmplător, s-a găsit scheletul complet al unui câine, împreună cu două vase ceramice și o monedă de la Antoninus Pius.

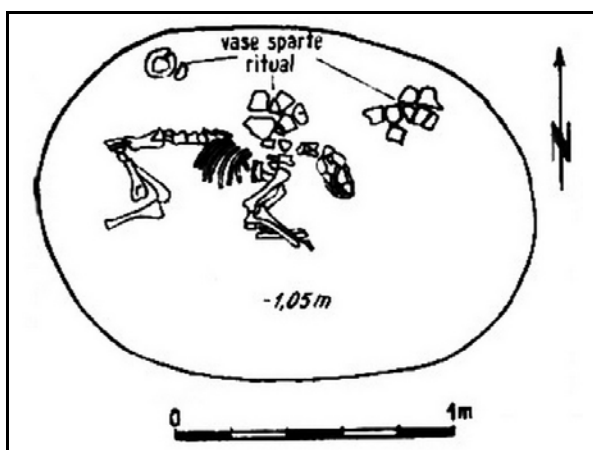
Datare: sec. II dHr.

Bibliografie: Bichir, 1973, 141, nota 374; Sîrbu, 1993b, p. 107.

5. Mătășaru, Gr. B: groapă de formă ovală, adâncimea 1,05 m. Pe fundul gropii era scheletul unui câine (3–4 ani), întreg, culcat pe partea stângă, cu capul spre est,

⁵ Negru, Schuster, 2017.

⁶ după Negru, Schuster, 2017.

picioarele din față întinse și cele din spate înapoi. În spatele scheletului erau trei vase locale sparte pe loc, plus numeroase oase de oaie și capră.

Datare: sec. III dHr.

Bibliografie: Bichir 1984, p. 83.

Fig. 3. Mătăsaru, jud. Dâmbovița. Gr. B. Schelet de câine⁷.

6. Pericei, jud. Sălaj

Tip de sit: așezare dacică

În partea superioară a unei gropi a fost descoperit scheletul aproape complet

al unui câine. Era în ordine anatomică, culcat pe partea dreaptă, cu capul înspre vest și membrele spre est. Alături de câine s-au găsit resturi osteologice de bovine, ovicaprine și suine.

Datare: sec. II dHr.

Bibliografie: Bindea, 2010, p. 727-731.

Fig. 4. Pericei, jud. Sălaj. Groapa cu scheletul de câine, fotografie *in situ*⁸.

7. Poiana Dulcești-Varniță: s-au descoperit șase gropi cu șapte schelete, depuse pe fundul sau aproape de baza gropilor, care aveau pereții arși, între straturi de cenușă, câteodată însoțiți de vase întregi sau întregibile. Scheletele erau întregi și în poziție anatomică, așezate pe stânga sau pe dreapta, cu diferite orientări. Uneori animalele au fost acoperite cu fragmente de vase, iar împrejur s-au descoperit pietre și oase de ovine și bovine.

Datare: sec. III dHr.

Bibliografie: Bichir, 1973, p. 137-139; Sîrbu, 1993b, p. 108.

8. Stolniceni-Râmnicu Vâlcea:

Gr. A: cilindrică; pe fund era scheletul unui câine, culcat pe stânga, cu capul spre est; în apropiere se afla un maxilar de ovicaprină și o ceașcă dacică spartă. Toate

⁷ după Bichir, 1984.

⁸ după Bindea, 2010.

erau acoperite cu un strat de loess, peste care s-a pus pământ din jur.

Gr. B: cilindrică; pe fund se afla scheletul unui câine culcat pe dreapta, cu capul spre est, așezat pe un strat de cenușă. În apropiere se aflau două vase dacice modelate cu mâna și un corn de bovidu.

Gr. C: cutie de piatră situată într-un colț al termelor. Într-o groapă cu pereții arși și cenușă pe fund era scheletul unui câine, așezat pe dreapta, ușor arcuit și cu capul așezat pe o piatră. În apropiere s-a descoperit și un corn de bovidu.

Datare: sec. III–IV dHr.

Bibliografie: Bichir 1988, p. 104-107; Sîrbu 1993b, p. 108.

9. Timișoara-Freidorf: în fața unui bordei, într-o groapă cu pereții arși, a fost descoperit scheletul întreg al unui câine, așezat cu capul spre vest. Împrejurul lui se aflau fragmente ceramice, iar deasupra a fost pus un strat de cenușă și arsură.

Datare: sec. III–IV dHr.

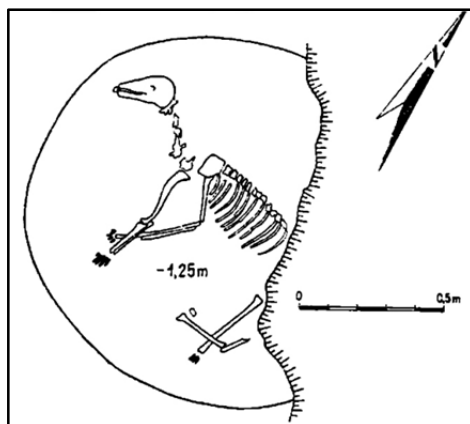
Bibliografie: Sîrbu, 1993b, p. 108 (informație Doina BENEĂ).

10. Udeni-Lutărie (jud. Teleorman): într-o groapă de formă cilindrică (Gr. 5), considerată de cult, s-a descoperit scheletul întreg al unui câine de talie mijlocie spre mare. Pe fundul ei s-a dat de un strat de cenușă peste care era scheletul de câine, culcat pe dreapta, cu capul spre vest; îi lipsea partea inferioară, distrusă de carieră. Scheletul a fost placat cu cioburi provenind de la un chiup. Deasupra scheletului, în umplutura gropii, s-au găsit și două fragmente provenind de la două vase de bronz, unul dintre ele puternic oxidat. Tot în aceeași groapă era și un craniu de câine, aflat pe partea dreaptă, cu botul spre vest.

Datare: sfârșitul sec III–începutul sec. IV dHr.

Bibliografie: Bichir, 1983, 50; Sîrbu, 1993b, p. 108.

**Fig. 5. Udeni-Lutărie, jud. Teleorman.
Gr. 5⁹.**

3. Analiza descoperirilor

După cum se poate observa, cu o excepție, descoperirile provin din așezări. Excepție face descoperirea de la Stolniceni din Gr. C, unde a fost o cistă din piatră situată într-un colț al termelor romane¹⁰. Nu avem foarte multe informații privitoare la amenajările din gropile cu depuneri de câini. În privința formei, se poate doar remarca faptul că cele mai multe au fost cilindrice. O altă observație este că o parte a gropilor descoperite aveau pereții arși anterior depunerii animalului, așa cum este cazul unor descoperiri de la București-Militari Câmpul Boja, în Gr. 12¹¹, în unele dintre

⁹ după Bichir, 1983.

¹⁰ Bichir 1988, p. 104-107; Sîrbu 1993, p. 108.

¹¹ Udrescu-Rebreanu, 1986, p. 199.

gropile de la Poiana-Dulcești¹², Gr. C de la Stolniceni-Râmnicu Vâlcea¹³, precum și groapa de la Timișoara-Freidorf¹⁴. În alte situații câinii au fost așezați pe un strat de cenușă (la Poiana Dulcești-Varnița¹⁵, Gr. B, și C de la Stolniceni-Râmnicu Vâlcea¹⁶, precum și unul dintre câinii descoperiți la Udeni-Lutărie¹⁷) sau chiar cărbune; un astfel de exemplu, de schelet depus pe un strat de cărbune, este cel descoperit la Brăești¹⁸. Cu totul particulară este cazul unei depuneri de câine de la București-Militari Câmpul Boja, deoarece pe fundul gropii era o vatră *in situ*¹⁹.

Grija pentru îngroparea acestor animale se vede și din faptul că unele schelete aveau corpul acoperit cu fragmente ceramice, cum este cazul descoperirilor de la Poiana Dulcești²⁰ și Udeni-Lutărie²¹. Scheletul câinelui descoperit la Stolniceni-Râmnicu Vâlcea fusese așezat pe o piatră, iar sub craniu avea așezată o altă piatră²². Aceste practici ar putea sugera existența unor practici magice²³.

În privința stării scheletelor, majoritatea acestora erau întregi, însă există și excepții. Astfel, câinele descoperit în Gr. 12 la București-Militari Câmpul Boja nu avea cap²⁴, iar la Udeni-Lutărie a fost descoperit într-o groapă doar craniul unui câine²⁵. Câinii fuseseră îngropați în poziție culcată, fie pe partea stângă, fie pe partea dreaptă, de obicei pe fundul gropilor.

De regulă, împreună cu scheletele de câini au fost descoperite fragmente de vase ceramice, unele întregibile, dar și oase provenind de la ovicaprine și bovine.

Desigur, raportul dintre om și câine este un fenomen de multă vreme abordat pentru popoare și culturi arheologice din diverse epoci, dar pentru ilustrarea unor practici similare la populații antice, contemporane dacilor, acum vom prezenta câteva informații și comentarii privitoare doar la descoperirile din Polonia.

Din culturile Przeworsk (sec. III îHr–I dHr), Wielbark (sec. I–III dHr) și din grupul Tynieck, de pe actualul teritoriu al Poloniei, se cunosc nu mai puțin de 82 de descoperiri cu 342 de câini. Procentul de câini din așezări variază foarte mult, în comparație cu celelalte specii de animale²⁶, anume între 5% și 25%.

Majoritatea zdrobitoare a osemintelor acestora a fost descoperită în așezări (171 cazuri), cele mai multe în gropi, deseori în colțurile locuințelor sau sub podea,

¹² Bichir, 1973, p. 137-139; Sîrbu, 1993, p. 108.

¹³ Bichir, 1988, p. 104-107; Sîrbu, 1993, p. 108.

¹⁴ Sîrbu, 1993, p. 108.

¹⁵ Bichir, 1973, p. 137-139.

¹⁶ Bichir, 1988, p. 104-107.

¹⁷ Bichir, 1983, p. 50.

¹⁸ Sîrbu, 1993b, p. 107.

¹⁹ Negru, Schuster, 2017, p. 192-193.

²⁰ Bichir, 1973, p. 137-139; Sîrbu, 1993, p. 108.

²¹ Bichir, 1983, p. 50; Sîrbu, 1993, p. 108.

²² Bichir, 1988, p. 104-107; Sîrbu, 1993, p. 108.

²³ Bichir, 1983, p. 50.

²⁴ Udrescu-Rebreanu, 1986, p. 198.

²⁵ Udrescu-Rebreanu, 1986, p. 200, tab. 1.

²⁶ Sielicka, 2015, 147-175.

mult mai puține s-au găsit sub vetre, în ateliere metalurgice sau în cuptoarele de ars vasele ceramice. În 84% din cazuri a fost câte un singur exemplar, în 10% câte două exemplare, iar în 6% mai mult de două. Majoritatea câinilor sunt adulți, îndeosebi între 3–7 ani, dar și procentul fetușilor, a cățeilor și a celor de până la trei ani este semnificativ, de circa 31%. Marea majoritate a scheletelor erau întregi, iar puțin peste un sfert erau parțiale; numărul indivizilor incinerati este nesemnificativ. Urmele de tăieturi și fragmentarea accentuată a oaselor, sunt considerate dovezi ale consumului câinii de câine. Depunerea de câini întregi și în ordine anatomică în partea superioară a puțurilor sunt considerate depuneri votive²⁷.

Considerații finale. Indubitabil, descoperirile din sec. II–III dHr continuă o serie de practici din epoca preromană, dar există și deosebiri²⁸. Astfel, în timp ce caracteristicile înhumărilor sunt similare cu cele ale geto-dacilor din sec. III îHr – I dHr, nu avem, încă, analize de specialitate care dovedească cert consumul câinii de câine în comunitățile dacilor liberi din sec. II–III dHr. Astfel, din Dacia preromană se cunosc numeroase situații în care resturile de oseminte de câini demonstrează faptul că ei au fost utilizați în alimentația obișnuită a comunităților de pe întreg teritoriul locuit de geto-daci în perioada sec. III îHr–I dHr²⁹. Astfel, analiza resturilor faunistice din 17 așezări geto-dacice indică faptul că circa 67–70 de indivizi au fost utilizați în consumul alimentar³⁰. Dar e posibil ca această situație să nu reflecte o realitate istorică, ci un stadiu de cunoaștere (nu avem analize arheozologice detaliate privind resturile faunei din așezările “dacilor liberi”).

Sperăm ca cercetările viitoare să elucideze și această problemă.

Înhumările de câini din așezări (locuințe și gropi), întregi și în ordine anatomică, depuși cu grijă, cu orientări diverse, uneori cu amenajări și piese întregi în zona depunerii, pot sugera rolul util jucat de acest animal atât în viață (de paznic al căminului și al turmelor, de ajutor la vânătoare), cât și cel care-i era atribuit după moarte (de protecție în continuare al căminului, de alungare a spiritelor rele) ori pot evidenția afectivitatea fostului stăpân. Este vorba de câini adulți, de talie mijlocie ori mare; deocamdată, nu s-au găsit schelete de căței. Acumularea de date mai precise privind vârsta, sexul și modalitatea decesului, prezența sau nu a unor boli de care sufereau, vor permite interpretări mai fine ale descoperirilor³¹.

²⁷ Sielicka, 2015, p. 147-175.

²⁸ Sîrbu, 1993a, p. 92-101, Anexa 2, fig. 4-6; Sîrbu, 1993b, p. 57-57.

²⁹ Sîrbu, Dăvîncă, 2018a; Sîrbu, Dăvîncă, 2018b.

³⁰ Sîrbu, Dăvîncă, 2018a; Sîrbu, Dăvîncă, 2018b; Bălășescu, Morintz, 2018, p. 133-148.

³¹ Sîrbu, Dăvîncă, 2018a; Sîrbu, Dăvîncă, 2018b.

BIBLIOGRAFIE

- Bălășescu,
Morintz, 2018 Adrian BĂLĂȘESCU, Alexandru MORINTZ, *A case of cynophagy at Radovanu – Gorgana a doua settlement, Călărași County (2nd-1st centuries BC)*, În: *Materiale și Cercetări Arheologice*, SN, XIV, 2018, p. 133-148.
- Bichir, 1973 Gheorghe BICHIR, *Cultura carpică*, Biblioteca de Arheologie, XX, Ed. Academiei RSR, București, 413 pg.
- Bichir, 1982 Gheorghe BICHIR, *Manifestări de caracter magic și de cult la geto-dacii din Muntenia în secolele II-IV e.n.*, În: *Thraco-Dacica* 3, 1982, p. 153-159.
- Bichir, 1984 Gheorghe BICHIR, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Biblioteca de Arheologie, XLIII, Ed. Academiei RSR, București, 176 pg.
- Bichir, 1988 Gheorghe BICHIR, *Continuitatea în Dacia după retragerea romană. Așezarea din secolele III-IV de la Stolniceni – Râmnicu Vâlcea (Buri-dava romană)*, În: *Thraco-Dacica* 9, 1-2, p. 101-117.
- Bindea, 2010 Diana BINDEA, *Date zooarheologice asupra câinelui descoperit la Pericei (jud. Sălaj) într-o așezare dacică de epocă romană*, În: Horea POP, Ioan BEJINARIU, Sanda BĂCUEȚ-CRIȘAN, Dan BĂCUEȚ-CRIȘAN, *Identități culturale locale și regionale în context european. Studii de arheologie și antropologie istorică. In memoriam Alexandri V. Matei*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2010, 751 pg., ISBN 978-606-543-101-0; p. 727-732.
- Morintz,
Rosetti, 1959 Sebastian MORINTZ, Dinu V. ROSETTI, *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor de arheologice* (sub redacția prof. I. Ionașcu), Ed. Științifică, 1959, 239 pg. & CXX pl.; p. 11-47.
- Negru,
Schuster, 2017 Mircea NEGRU, Cristian SCHUSTER, *Considerații privind înmormântările de câini de la București-Militari Câmpul Boja / Erwägungen zu den Hundebestattungen von București-Militari Câmpul Boja*, În: Cristian SCHUSTER, Theodor ZAVALAȘ, Alexandru MORINTZ (eds), *O viață dedicată arheologiei și pa-trimoniului. In Honorem Done Șerbănescu*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște 2017, ISBN 978-606-537-404-1; p. 191-204.
- Rosetti, 1935 Dinu V. ROSETTI, *Publicațiile Muzeului Municipiului București (PM MB)*, 2, 1935, p. 52-63.
- Sielicka, 2015 Katarzyna SIELICKA, *Przyczynek do badań nad rolą psów w społecznościach Środkowoeuropejskiego Barbaricum / Contribution to research on the role of dogs in the communities of the Central European Barbaricum*, În: *Przegląd Archeologiczny*, 63, 2015, p. 147-175.
- Sîrbu, 1993a Valeriu SÎRBU, *Sacrificii rituale de animale la traco-geto-daci, dacii liberi și daco-romani (sec. XI î. H. - sec. III d. H.)*, În: *Arheologia Moldovei*, XVI, 1993, p. 87-120.
- Sîrbu, 1993b Valeriu SÎRBU, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Muzeul Brăilei, Ed. Porto-Franco, Galați, 254 pg., ISBN 973-557-300-8.
- Sîrbu,
Dăvîncă, Valeriu SÎRBU, Diana DĂVÎNCĂ, *The Dog in Geto-Dacian Communities. Ritual Mentality versus Food Consumption*, Comunicare la *In Memoriam Constantini Daicovicu*, *Forty-Fourth International Sympos-*

- 2018a *sium Archaeology and History, The flux of ideas (on Danube, on seas, on land) from Antiquity to Modern Times*, Băile Herculane, 28th of February – 2nd of March 2018.
- Sîrbu,
Dăvîncă,
2018b Valeriu SÎRBU, Diana DĂVÎNCĂ, *Dacii și căinii: de la înhumări rituale la consumul alimentar*, Comunicare la *A XVIII-a Sesiune Națională de Comunicări Științifice cu titlul generic: Milenii teaurizate. Creație și spiritualitate*, Buzău, 25–27 octombrie 2018.
- Udrescu-
Rebreanu,
1986 Mircea Ștefan UDRESCU, Mihaela Evdochia REBREANU, *Considerații zooarheologice în legătură cu mentalitatea unor comunități umane din secolul III e.n.*, În: *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 2, 1986, p. 199-203.